

Nerses-Petros Ö.Ö. Historická návšteva arménskeho patriarchy se stala pro několik desítek černovických Arménů různých emigračních vln velkým rodinným svátkem.

V roce 2002 arménská menšina v Černovicích poprvé od války slavila 24.4. Den smutku na památku téměř dvou milionů Arménů, kteří se stali obětí genocidy v roce 1915 v Turecku.

УДК: 726.9 (477.85): 911.53

Arménský kostel v Černovicích, vytvořený velkým stavitelem Josefem Hlávkou, během své sedmdesátileté existence sloužil jako hlavní centrum duchovního života arménské menšiny a do značné míry přispěl k zachování etnické a kulturní svébytnosti Arménů. Historická budova arménskeho chrámu se znovu stává místem obrození duchovnosti arménské menšiny v Černovicích.

© Світлана Біленкова
(м. Чернівці)

РЕЗИДЕНЦІЯ БУКОВИНСЬКИХ МИТРОПОЛИТИВ ЙОЗЕФА ГЛАВКИ В КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ ІСТОРИЧНОГО ЛАНДШАФТУ МІСТА ЧЕРНІВЦІВ

У часи кризових ситуацій великих культур особливо пробуджуються почуття, в яких містяться духовні цінності, почуття любові до них і, разом з тим, бажання зберегти та захистити їх.

У нас давно вже живе потреба подорожувати до знаменитих у світі центрів культурної спадщини: минулої та сучасної, читати про неї, проникати у хвилюючу таємницю того, про що відають ці рукотворні історичні місця нам сьогодні.

Місто – це одне із найсильніших та найбагатших втілень культури в її матеріальній та духовній плоті.

Кожне із них в силу поєднань природно-планувальних, соціально-економічних та інших умов, має свій неповторний характер історично утвореного містобудівного середовища, свій образ, свій "геній, або феномен".

Чернівці – одне з найцікавіших історичних міст України, назва якого зустрічається в історичних джерелах ще з 1408 року [14].

"Кам'яна книга" Чернівців відобразила зовсім непросту історію міста, яке тільки з 1944 року остаточно увійшло до складу України, а до цього, як і значна частина Буковини, перебувало на території інших державних утворень.

Внаслідок розділів Польщі в 1770-х роках Буковина увійшла до складу багатонаціональної Австро-Угорської імперії і залишалась в ній до 1918 року. З 1918 до 1940-х років Буковина входила до складу Румунського королівства.

Обидва ці періоди оригінально відобразились в архітектурі міста, залишивши на вулицях та площах сотні споруд, які мають унікальну культурну цінність.

На центральних вулицях і площах з'явилися багатопверхові прибуткові будинки, готелі, різноманітні громадські споруди, храми різних конфесій, лікарні, школи, гімназії, педагогічні училища, Музичне товариство, Музей

промисловості та ремесел і, безумовно, резиденція буковинських митрополитів Йозефа Главки.

В період творчості відомого чеського архітектора Йозефа Главки в архітектурі міста відзначається розквіт еkleктики, який панував у той час в Західній Європі як інтернаціональний художній стиль (у західноєвропейській мистецькій літературі прийняті терміни „історизм”, „історизм” – наприклад, у книзі А. Moravansky „Die Architektur der Donaumonarchie”) [15]. Схожі за своїм характером споруди зводились у всіх європейських країнах.

Процес інтернаціоналізації художньої „мови” архітектури не виключав пошуків і національних засобів етичної виразності. Це привело до формування особливих, національно-романтичних напрямків у архітектурі ряду європейських країн.

Яскравим прикладом європейської інтернаціоналізації еkleктики другої половини ХІХ століття, безумовно, став чудовий ансамбль резиденції буковинських митрополитів у Чернівцях, нині – центральний корпус Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича.

В якості підтвердження унікальності цього ансамблю можна навести один із прикладів мистецького аналізу, неодноразово опублікованого в різних наукових виданнях автором цього доробку: „тут можна побачити чітке тяжіння до теми традиційної православної церковної архітектури та західноукраїнського романського стилю ХІ-ХІІ ст. Ця протилежність об'єктивно відображає те становище, у якому перебувало православ'я в західноукраїнських землях, що потрапили під владу Австро-Угорщини.

Бокові ризаліти семінарського корпусу завершуються вже знайомими бюргерсько-німецькими „щипцями”. У центрі красується

величне візантійське п'ятиглав'я, і ця церква створює романтичний образ споруди, багатофункціональної по своїй суті, де поруч із навчальними аудиторіями знаходиться православний храм.

Але досить дивно поруч з храмом виглядають німецько-бюргерські ступінчасті „щипці”, які ніби намагаються прикрити, приглушити звучання п'ятиглав'я, хоча великий віконний отвір усе ж відверто вказує на те, що за ним знаходиться простір церковного залу.

Заповнення віконного отвору, у якому арки поєднуються з круглими люкарнами, зашкеленими вітражами хрестоподібного малюнку, несе в собі мотиви і візантійської, і ломбардської архітектури. Сам же портал – типовий для західноєвропейського романського стилю XI-XII ст.

Подібні композиції „перспективних” порталів використовувались і в архітектурі Центральної та Східної Європи XII-XIII ст. Зокрема такі споруди зустрічаються також у пам'ятках Володимирівського князівства, які, на думку дослідників, зводилися майстрами, котрі прийшли з Галичини та Північної Італії. Такі ж портали є й у знаменитому соборі Святого Марка у Венеції [2, с. 4-8; 3, с. 48-50; 4, с. 379-383; 5, с. 18-19].

Можна допустити, що „...такий архітектурний засіб в уяві Й. Главки та його замовників повинен був відображати єдність християнської церкви, яку було порушено в результаті розпаду християнської церкви на Західну та Східну” [3, с. 48-50].

Резиденція буковинських митрополитів, збудована у 1864-1882 роках за проектом Йозефа Главки, стала найвидатнішою пам'яткою в архітектурі міста другої половини XIX століття. Подорожі по Західній та Південній Європі були джерелом нових знань для архітектора. Австрійська дослідниця історії європейської архітектури Рель Дамар у своїх публікаціях досліджувала не тільки характерну мову митрополичого ансамблю в контексті історичного міського ландшафту, але і детально зверталася до біографії цього унікального архітектора. Зокрема, вона пише, що „архітектор і меценат, родом з містечка Лузани в Богемії, Главка навчався у Відні в Архітектурній школі Академії образотворчих мистецтв...”, „...удосконалював свою освіту, подорожуючи Грецією, Італією, Францією, Бельгією. ...був покровителем наук і мав великі заслуги у заснуванні Академії мистецтв у Празі, першим президентом якої він став у 1891 році” [20, с. 4 - 5].

Звертаючись до історії, слід зазначити, що ансамбль Резиденції буковинських митрополитів

створювався автором у 60-80-их роках XIX століття. Цей період визначається дослідниками як період так званої пізньої еkleктики.

У цьому ансамблі надзвичайно гармонійно було використано мотиви різних історичних стилів, притаманних архітектурі середньовіччя як у Східній, так і в Західній Європі. Проте, у Резиденції поєднання різних стильових прототипів визначалося не тільки спільною методологічною направленістю архітектури періоду пізньої еkleктики, але і конкретними обставинами: по-перше, складною, багатофункціональною структурою ансамблю; по-друге, загальною ідеологічною ситуацією в Австро-Угорській імперії, а також особливою толерантністю взаємодії національних культур на Буковині.

Резиденція буковинських митрополитів справедливо розцінюється як одне із самих видатних явищ у світовій архітектурній спадщині періоду еkleктики.

Надзвичайно складна, багатоаспектна семантика цього ансамблю відобразила, в тій чи іншій мірі, й історичну долю Буковини, і її поліконфесійні релігійні та поліетнічні культурні традиції, і непросту політичну ситуацію, в якій тоді опинилась Буковина як один із регіонів багатонаціональної Австро-Угорської імперії.

Саме завдяки талановитій творчості архітектора Йозефа Главки характерною особливістю міста стала різнобарвність архітектурної палітри, яка і сьогодні надає місту особливий індивідуальний та унікальний архітектурний образ, який не має аналогів не тільки в інших регіонах України, але й у світі.

Багатогранна стилістична мова архітектури Чернівців XIX – першої половини XX століття надзвичайно важлива для розуміння тих еволюційних процесів, які відбувались в той час у світовій архітектурі. В ці десятиріччя архітектура столиці Буковини в своєму стильовому розвитку пройшла, в основному, ті ж етапи, якими була відмічена історія європейської архітектури – хоча шлях розвитку чернівецької архітектури був більш складним, ніж в інших регіонах Західної та Східної Європи.

Особливо важливо відзначити, що при цьому у творчості чернівецьких архітекторів та будівельників зберігалась та толерантна спадковість, якої так не вистачає сьогодні нам. У широкому просторі професійних пошуків одне покоління архітекторів як би передавало естафету наступному поколінню.

Підсумком такого складного, багатогранного процесу став цілісний образ міста, в якому споруди

різних епох, різних політичних режимів та різних стилів із національними інтерпретаціями сформували цікаву і в багатьох аспектах унікальну перлину Буковинської столиці, наповнену прикладами багатограних стильових відтінків. У цьому – і своєрідність, і неповторність архітектурного образу міста.

Унікальну цінність історичного ландшафту міста підтверджують в першу чергу архітектурні та монументальні доміанти, своєрідний природний ландшафт, морфологія і, безумовно, вдала та обережна реконструкція.

Ландшафти історичного середовища європейських міст приваблюють до себе автентичністю покрівельного фонду (керамічними, мідними, або оцинкованими покрівлями із скловидними мансардними вставками та декоративною позолотою, або поліхромною керамікою. Цей фактор в першу чергу свідчить про високий рівень культури державної політики щодо збереження духовного культурного фонду національного надбання. При цьому велика роль приділяється також і збереженню фасадизму, тобто центрального ядра фасадів цінної та рядової історичної ансамблевої забудови.

Мистецький аналіз історичного ландшафту Чернівців, здійснений австрійською дослідницею архітектури Редль Дамар на I Міжнародній науково-практичній конференції, яка була присвячена у 2001 році вивченню архітектурної спадщини міста, розкриває характерну особливість видів міста, що склалась ще у 1870-х роках: види міста „демонструють нам міську панораму з відповідними часовими будівлями і є доказом можливого стильового репертуару. Це ... освячений в 1875 році університет, під ним – будівля греко-православної резиденції, вгорі – старий вокзал, під ним – греко-православний кафедральний собор. Вершиною архітектурної історії Чернівців є, без сумніву, греко-православна митрополича резиденція, створена у 1864-1882 рр. за проектом архітектора Й.Главки, що працював головним чином у Відні й Празі” [20, с.48].

Ця ж думка підтверджується і у дослідницьких працях відомого вітчизняного дослідника архітектури Віктора Вечерського [6, 7, 8]. Зокрема в одній із своїх публікацій „Спадщина містобудування України” за 2003 рік автор пише: „особливу роль у структурі й панорамі історичного середмістя відіграє унікальний, знаковий для Чернівців архітектурний ансамбль резиденції буковинських митрополитів, що увінчує північно-західний мис плато, видний з відусіль. Збудований

протягом 1864-1882 років за проектом чеського архітектора Й.Главки, він став символом міста, кульмінаційним пунктом його архітектурної еволюції, визначив подальший високий мистецький рівень формування архітектурного середовища і навіть його стилістику”. І далі: його специфічна функція, на думку автора, „зумовила певну просторову ізольованість комплексу від решти міста. Архітектурне середовище цього досить значного за масштабом ансамблю організоване на основі контрасту великого репрезентативного курдонера, зверненого до міста, з ландшафтним парком, до якого виходить тильний фасад головного корпусу, а також з невеликими камерними просторами внутрішніх двориків. Невізантійсько-романську стилістику митрополичої резиденції підтримує Вірменська католицька церква у середмісті, збудована в 1869-1875 рр. за проектом того-таки Й. Главки” [8, с.158].

І тому цілком справедливою є думка В.Вечерського, що „високий мистецький потенціал архітектурного середовища міста полягає саме на ґрунті неповторного ландшафту та не регуляторної центральної системи розпланування ландшафтного типу, сформованої в основному на кінець XVIII століття. Це зумовило мальовничу об’ємно-просторову композицію міста, яка, в сукупності з пластичною виразністю ансамблів й високими архітектурними якостями не тільки провідних, а й рядових будівель, а також оригінальними елементами міського впорядження, дозволяє розглядати територію історичного середмістя як єдине ціле стосовно решти міських територій, тобто як єдину, комплексну пам’ятку містобудування й архітектури або історико-архітектурний заповідник” [8, с. 160].

Архітектурна спадщина Чернівців отримала належну наукову інтерпретацію ще у 1980-х роках, а з 1995 року рішенням сесії депутатів Чернівецької міської ради була створена історико-культурна заповідна територія міста Чернівців площею в 226 га.

У 1990-х роках до пам’яток культури національного надбання України були включені містобудівні ансамблі Центральної площі (Ringplatz), Театральної площі (Fischplatz), вулиці О.Кобилянської (Gerengasse), значної частини Головної вулиці (Hauptstrasse) – будинки №4-58, 1-59, ансамблю знаменитої Резиденції буковинських митрополитів та інші відомі споруди [9].

Відродно відмітити, що за останні роки проведена величезна робота з реставрації історичних споруд Чернівців. Збереження та

охорона історичної архітектурної спадщини стала останніми роками однією із найактуальніших проблем сучасної містобудівної та пам'яткоохоронної політики.

Дуже важливо, що актуальні проблеми містобудівної політики у сфері пам'яткоохоронних дослідженнях Чернівців стали об'єктом вітчизняних та міжнародних наукових пошуків.

2001 року в Чернівцях була успішно проведена Перша Міжнародна австрійсько-українська науково-практична архітектурна конференція, присвячена вивченню чернівецької архітектури „австрійського періоду”.

Логічним продовженням цих стосунків став Перший Міжнародний австрійсько-український науково-практичний реставраційний семінар під девізом: „Споглядай, впізнавай, реставруй”, який відбувся також у Чернівцях навесні минулого року.

Культурна спадщина міста успішно презентувалась на Міжнародних конференціях та Форумі не тільки в Україні, але і за її межами (Алупка – 1998 р.; Київ – 2000-2004 рр.; Москва – 1999р.; Відень – 2004 р., 2005; Лунд (Швеція) – 2004 рр.; Санкт-Петербург 2003 – 2004 рр.) та ін.

Доповідь щодо міжнародного значення архітектурної спадщини Чернівців була вперше представлена на Другому Міжнародному Архітектурному Форумі в Санкт-Петербурзі „Зберігаючи унікальні міста світу”, присвяченому 300-літньому ювілею міста. В ньому брали участь авторитетні фахівці 16 країн світу з питань охорони та збереження культурної спадщини. Форум висунув ідею організувати наступне Міжнародне зібрання у Чернівцях.

Ця ідея знайшла належний відгук. У вересні 2004 року у Чернівцях була проведена Друга Міжнародна конференція „Збереження та використання культурної спадщини України: Чернівці на шляху до ЮНЕСКО”, яка була присвячена питанням номінації історичного центру м.Чернівців до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Продовженням цієї важливої справи стала участь представництва Чернівецької міської влади у Міжнародному пам'яткоохоронному Конгресі, організованому Центральним Комітетом ЮНЕСКО навесні 2005 року у Відні. Саме на цьому Конгресі, серед 600 авторитетних фахівців в галузі пам'яткоохоронних досліджень із 55 країн світу вперше обговорювались питання не збереження окремих об'єктів, а цілісних містобудівних ансамблів, в яких концептуально відобразилась творча думка зодчих.

На думку одного із учасників цього Конгресу,

відомого американського дослідника архітектури, доктора архітектури із університету Пенсільванії Йозефа Рукверта, який, до речі, своїми сімейними вузами пов'язаний із Чернівцями, це унікальне місто може збагатити світову скарбницю культурних духовних цінностей ЮНЕСКО тільки „сформованою завершеною історичною середовища та високим ступенем його збереження, а не окремо взятими пам'ятками архітектурної спадщини” [16, с.10-11].

Цей факт ще раз підтверджує, що просторова архітектурно-ландшафтна композиція Чернівців заслуговує на високий рівень презентації світового рівня.

Історичний центр міста Чернівців в сукупності із художньою цілісністю ансамблів та високими архітектурними якостями не тільки сольної, але і рядової забудови, володіє надзвичайно високими художніми принадами світового рівня.

Це один із важливих на нашу думку критеріїв, який дозволяє розглядати територію історичного центру м. Чернівців як єдине ціле, що може представляти як об'єкт номінації до Списку всесвітньої культурної спадщини UNESCO.

Допоміжним документом у почесній справі збереження культурних національних надбань для будь-якої високорозвиненої країни може стати ухвалений членами Конгресу віденський Меморандум: „Всесвітня спадщина та сучасна архітектура – управління історичним міським ландшафтом”, вперше опублікований у 2005 році [13, с.12-20]. У цьому Меморандумі також вперше було визнано місце та роль історичного міського пейзажу в пам'яткоохоронній сфері, принципи та провідні напрями управління з питань збереження та розвитку історичних міст.

Враховуючи своєрідну специфіку міжнародної пам'яткоохоронної справи і унікальну цінність історичного ландшафту м.Чернівці, наповнену чисельними пам'ятками культурної спадщини, ще у серпні 2004 року Чернівецькою міською радою була схвалена „Комплексна програма збереження об'єктів культурної спадщини м.Чернівців на 2004 – 2008 роки”. Основним її завданням стало збереження культурних надбань міста. І те, що сьогодні цією справою опікується український уряд (на 2005-2008 роки на збереження культурної спадщини Чернівців і їх соціальний розвиток із коштів державних субвенцій виділено 150 млн.грн.), ще раз підтверджує важливість усвідомлення значення культурної спадщини цього міста не тільки в Україні, а й у всьому світовому культурному просторі.

Для реалізації цих унікальних реставраційних та

реабілітаційних проєктів було залучено наукові дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців у пам'яткоохоронній сфері.

Існує достатньо багато загальних і актуальних практично для всіх історичних міст питань, гострота яких потребує надзвичайно зважених і швидких рішень.

Напрацьована в Україні нормативно-правова база щодо збереження і використання культурної спадщини разом із міжнародними правовими документами є основою правового регулювання пам'яткоохоронної діяльності [9, 10, 11, 12, 13]. Але всі ці нормативи розпорошені по різних джерелах та інформаційних базах даних. Пам'яткоохоронці, особливо громадськість, не мають можливості в повному обсязі користуватись ними.

Саме на прикладі культурної спадщини Чернівців усвідомлюється необхідність впровадження в практику нових методів історико-архітектурних досліджень із поглибленим вивченням історичного ландшафту та посиленою увагою до визначення на ньому історичних ареалів і їх характерних особливостей.

Найголовнішими напрямками збереження культурної спадщини Чернівців сьогодні є відтворення відомої у Європі ще на початку ХХ століття реставраційної справи, організація роботи самостійного органу охорони культурної спадщини, зокрема, утвореного взимку 2006 року рішенням Чернівецької міської ради відділу міської ради з питань охорони культурної спадщини. Зараз ведуться науково-практичні роботи з коригування історико-архітектурного опорного плану м. Чернівці та визначення режимів використання його історичних ареалів. Активізувалась виховна та просвітницька робота із населенням.

Безумовно є труднощі. Зокрема, виникає нагальна проблема у нестачі відповідних фахівців у сфері пам'яткоохоронних досліджень, у виділенні фінансування щодо здійснення паспортизації пам'яток. Але одним із перших кроків щодо збереження культурних надбань є питання здійснення реставрації та реабілітації пам'яток національного значення. Серед них, в першу чергу приділяється увага резиденції буковинських митрополитів (архітектора Йозефа Главки), міському музично-драматичний театру (архітекторів Ф. Фельнера та Г. Гельмера), Чернівецькому художньому музею (в минулому Центральна ошадна каса, архітектора Хуберта Гесснера), цілісним містобудівним ансамблям центральних вулиць та площ міста.

Питанням реставрації резиденції буковинських

митрополитів (нині центрального корпусу університету) приділяється особлива увага. Адже саме з будівництва цього важливого ансамблевого об'єкта культурної спадщини у місті почався активний розвиток містобудування. І тому не дивно, що його реставрація починається з відновлення унікальної поліхромної керамічної та мідної покрівлі, в якій братимуть участь не тільки кращі вітчизняні фахівці, але і зарубіжні.

Ця спільна активна міжнародна співпраця підтверджує, що культурна спадщина міста Чернівці посідає важливе місце не тільки в Україні, але і далеко за її межами.

По відношенню до історичних ландшафтів Комітет ЮНЕСКО розробив нову методику планування нової (сучасної) архітектури в органічно сформованому історичному міському середовищі, яка покладається на три основних напрямки:

1) збереження дахового фонду і концептуальні уявлення еволюції захисту історичних дахових ландшафтів;

2) впорядкування Порядку „логічного ланцюжка”: політичні процеси – кристалізація планування історичних міст і якості визначення режимів використання історичних ареалів міст. Безумовно – це імідж не тільки нової архітектури, але і державної політики;

3) вироблення нової системи під лозунгом концептуального діалогу „нової архітектури із історично сформованою” [16, с.36-37].

На фоні культурних надбань видатних європейських історичних міст, які значно вплинули на розвиток європейської та світової архітектури, надзвичайно вигідну позицію отримують невеличкі так звані „провінційні” історичні міста, які як тонкі нитки сплітають багатогранну канву світової культурної спадщини. Їх доля не менш важлива, аніж доля всім відомих архітектурних пам'яток. А такі маленькі міста, як Чернівці, також необхідно зберігати та охороняти, оскільки вони можуть значно збагатити багатогранну палітру світової культурної спадщини.

Джерела та література:

1. Архітектурна спадщина Чернівців австрійської доби // Матеріали Першої Міжнародної австрійсько-української науково-практичної конференції (1-3 жовтня 2001 року). – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – 364 с.; 2. Біленкова С. Музика в камені (постромантизм в архітектурі Чернівців). – Чернівці: Чернівецький фінансово-юридичний коледж, 1999. – 10 с.; 3. Біленкова С. Чернівці – духовна скарбниця європейської

художньої культури // „Персонал”. Приложение № 6 (11): Актуальные проблемы формирования духовности украинского народа. Сборник научных трудов. - К.: МАУП. № 3 (57). – 2000. – С.48-50; 4. Беленкова С. Постромантические тенденции в архитектуре Черновиц // Матеріали IV Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 125-річчю заснування Чернівецького національного університету ім.Ю.Федьковича, 5 жовтня 2001 року, Чернівці. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С.379-383; 5. Беленкова С. Архитектура Черновиц XIX – первой половины XX века. Исследование стилистических особенностей архитектуры города и процесса её стилевой эволюции // Автореферат на соискание ученой степени кандидата искусствоведения. – С.-Петербург. 2004. – 35 с.; 6. Вечерський В.В. Державна політика в сфері охорони історико-культурної спадщини // Хроніка – 2000. – 1998. – Вип.27-28. – С.590-603; 7. Вечерський В. Новий погляд на проблему втраченої архітектурної спадщини // Пам'ятки України. Історія та культура. - К. – 2001. – №4. – С.2-9. 8. Вечерський В. Спадщина містобудування України. – К.: НДТІАМ, 2003. – 561 с.; 9. Каталог пам'яток архітектури і містобудування м.Чернівців. Чернівці: департамент містобудівного комплексу та земельних відносин Чернівецької міської ради. – 1996; 10. Кодекс етичних принципів охорони і реставрації пам'яток ансамблів і визначних місць // Пам'ятки України: історія та культура. – К., 1999. – № 1. – С.99-100; 11. Міжнародний досвід охорони культурної спадщини та пам'яткоохоронне законодавство України. Матеріали конференції (18-19 квітня 2002 р.). – К.: Стило, 2002. – 195 с.; 12. Охорона культурної спадщини: Зб. Міжнародних документів. – К.: АртЕк, 2002. – 136 с. 13. Праці науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень // Випуск I. – 2005. – 256 с.; 14. Kaindl R.-F. Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. – Czernowitz: Pardini, 1908; 15. Moravansky Ř. Die Architektur der Donaumonarchi. – Budapest – Berlin, 1988. – 227 S.; 16. Welterbe und zeitgenossische Architektur vom Umgang mit der historischen Stadtlandschaft. – Wien, 2005. – 128 S.; 17. Wirth Z. Josef Hlavka. 1831-1908 // Architektura CSR. – 1958. – № 8. – С.361-362; 18. Cermak F. Architekt a stavitel Josef Hlavka // Architektura CSR. – 1980. – № 10. – С.461-464; 19. Pries P. Josef Hlavka, největší český mecenáš. – Praha: Tv Spektrum, 1991. – С.126; 20. Redl Dagmar. Zwischen Wien und Czernowitz: zu Werdegang und wirken historistischer Architekten der k.k. Monarchi.

In: Mitteilungen der Gesellschaft für Vergleichende Kunstforschung in Wien. Februar 2002. – No.1. – S. 2-12.

Svitlana Bilenkova

Rezidence bukovinských metropolitů Josefa Hlávky v kontextu aktuálních problémů uchování tradičního charakteru historické podoby města Černovic

V období tvorby známého českého architekta Josefa Hlávky, které je spojeno s architekturou města Černovic, se projevuje rozkvět eklekticismu, který panoval v té době v Západní Evropě jako mezinárodní umělecký styl (v západoevropské umělecké literatuře se používá termín „historismus“, „historicismus“ – například v knize Ř. Moravansky „Die Architektur der Donaumonarchie“). Obdobné stavby vznikaly ve všech západoevropských zemích.

Velkolepým příkladem evropského mezinárodního eklekticismu druhé poloviny 19. století se bezpochyby stal nádherný komplex rezidence bukovinských metropolitů v Černovicích, nyní centrální korpus Černovické národní univerzity J. Fed'kovyče.

Rezidence bukovinských metropolitů je zcela oprávněně v kontextu světové architektury považována za jednu z nejvýznamnějších staveb období eklekticismu.

Je velmi potěšující, že v posledních letech bylo provedeno mnoho restaurátorských prací historických budov Černovic.

V roce 2001 v Černovicích úspěšně proběhla První Mezinárodní rakousko-ukrajinská vědecko-praktická konference architektury věnovaná černovické architektuře „rakouského období“.

Logickým pokračováním této konference se stal První Mezinárodní rakousko-ukrajinský vědecko-praktický seminář pod názvem „Dívej se, poznávej, restauruj“, který se konal také v Černovicích na jaře minulého roku.

Otázkám restaurování rezidence bukovinských metropolitů (nyní centrálního korpusu univerzity) je věnována zvláštní pozornost. Stavbou tohoto důležitého komplexu budov totiž započal ve městě aktivní vývoj stavitelství. Proto není divu, že jeho restaurování začíná obnovou unikátní polychromované keramické a měděné střešní krytiny, již se budou účastnit nejen nejlepší domácí odborníci, ale i odborníci ze zahraničí.

Na pozadí kulturních památek významných evropských historických měst, které značně ovlivnily rozvoj evropské a světové architektury, nesmírně výhodnou pozici zaujímají nevelká, tzv. „provinční“ historická města, která jako tenké nitky splétají mnohostranný základ světového kulturního dědictví.

Jejich osud je neméně důležitý než osud známých architektonických památek. A taková malá města jako Černovice je rovněž nutné uchovat a chránit, neboť

mohou značnou měrou obohatit pestrou paletu světového kulturního dědictví.

УДК: 929 Главка

© Оксана Івасюк
(м. Чернівці)

ВПЛИВ ЙОЗЕФА ГЛАВКИ НА РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ БУКОВИНИ

Серед видатних чехів, що сприяли розвитку української науки і культури відомі імена В.Хвойки (1859-1914), археолога, першовідкривача трипільської культури, О.Янати (1888-1938), автора монографії “Українська ботанічна термінологія”, засудженого у часи сталінських репресій за “український буржуазний націоналізм”.

На Буковині у середині ХІХ ст. велику роль відіграли у розвитку сузичної освіти населення краю чехи Франц Звонічек, Франц Калоусек та Адальберт (Войтех) Гржималі. Ф. Дзвонічек проїхав на Буковину у 1855 році і працював учителем музики в міській гімназії, пізніше став відомим просвітницьким діячем на Буковині. У 1859 р. за декілька років приїзду та розгортанню активної діяльності Йозефа Главки Франц Калоусек, вчитель музики, створює перше музичне товариство „Gesangverein” (1859-1862), яке спричинилось до популяризації музичних знань та підготовці вчителів. У 1875 було запрошено до викладання музики з Праги А. Гржималі (1842-1908), відомого композитора. Він виступив як славний продовжувач традиції Й.Главки, бо став одним із ініціаторів будівництва приміщення, яке б відповідало всім тодішнім вимогам концертного залу. На честь цієї події поет Ернест Рудольф Нойбауер написав поезію „Хвала музиці”, а Адальберт Гржималі поклав його на музику. Цей твір урочисто виконувався на офіційних заходах при закладанні фундаменту майбутньої філармонії. Відтоді можемо констатувати про зростання зацікавлення професійною музичною культурою, певним пошавленням у всьому мистецькому житті Буковини. У 1877 р. у міському театрі поставлено оперу А. Гржималі „Zakletý princ”, також у Чернівцях написав відому оперу „L'vanda dudák”, яка була представлена у Пльзні у 1896 р., багато хороших творів, чернівецькі лекції про музичне мистецтво і композиторів, брав участь у концертах української музики. А. Гржималі також є автором книги „Тридцять років музики на Буковині” (1874-1904). Принагідно варто згадати і те, що в Чернівцях багато років жив і займався музичною діяльністю

син А. Гржималі – Отакар Гржималі (1883-1945), композитор і педагог [4, с.17].

Отже, Буковина була тим важливим краєм, де могли вільно реалізовувати свої таланти представники багатьох культур і завдяки цьому воно набуло образу „славного Єрусалиму на Пруті”, де мирно вживались представники різних конфесій, народів та культур.

Вплив Й.Главки на Буковині позначився через творчу інтерпретацію його авторських ідей або і просто через реальну фіксацію мотивів та образів резиденції буковинських митрополитів у творчості митців Буковини. Його вплив позначився також і у інтенсифікації створення різних товариств, метою яких було просвітництво.

У Чернівцях завжди існував ореол „культовості” архітектора резиденції буковинських митрополитів та Вірменської церкви, навіть коли про нього багато не говорили, але пам’ятник у парку все ж не руйнували. Бюст Йозефа Главки залишався навіть у тоталітарні часи на тому місці, де був споруджений, за головним корпусом університету, ніби як символ чогось інакшого – забутого розмірено-професійного, не галасливого, не агресивно-нав’язувального, навіть якогось, в доброму розумінні, буржуазного, стабільного.

Описи Чернівців, мандрівні путівники, календарі з кінця ХІХ-поч. ХХ ст. багато уваги зосереджують передовсім на унікальності та особливостях архітектурного комплексу.

Історію спорудження, про кількість витрачених коштів розповідав парох із с. Звиняч на Буковині о. Олександр Циганюк. Він також не оминув і особу архітектора, життєвий шлях якого є класичним для повчальних розповідей, бо „доробився своєю працею маєтку і віддав його весь для свого чеського народу. Нехай він служить всім нам приміром, як треба служити своєму народові і що треба покладати головну вагу на просвіту серед свого народу. Основне хай буде приміром для нашої української студентської молоді, що не треба ніколи тратити надії, а треба працювати так, як то він зробив. Він був тілом слабкий, але душею і вірою